

TILL ”KRIS I VÄLFÄRDSFRÅGAN”

Tal framfört i ”Ordtältet” på ”Malmöfestivalen” i Malmö den 19 augusti 2005

Daniel Ankarloo

Min farmor dog för några månader sedan. Hon föddes 1913 och hann bli 92 år. När hon föddes gällde 1871 års fattigvårdslagstiftning, som fastslog att fattigvård leder till lättja, och som underhöll alla fattigvårdens inhumana och vidriga företeelser som bortauktionering och rotegång. Min farmors far och hennes farfar var fackföreningsorganisatörer och socialister i sin hemstad. De var alla som det heter ”vanligt folk”.

Att jag nu inleder med att berätta om min farmor och hennes släkt bakåt, är inte ett fåfängt försök från min sida, en vit, västeuropéisk man ur ”medelklassen” (dessutom numera med adligt namn) att försöka framhäva ett ”proletärt ursprung”. Nej, det finns något i grunden mer självklart och tankeväckande med mina släktingar. De var inga välutbildade människor, de hade inte ”tillgång till media”, de levde i en tid då den lokala inskränktheten, religiöst skrock och allehanda fördomar, liksom patronväldet, var förhärskande och långt innan det ”demokratins genombrott”, som i borgerlighetens förljugna historieskrivning blott är en förlängning av ”det kristna kulturarvet”; ett arv som snarare fattigvården förkroppsligade. Trots allt detta var vissa grundläggande saker självklara för min farmor, hennes far och farfar. Det finns ett ”vi” och ett ”dom”, vi som arbetar, de som inte gör det, vi som tjänar och tjänas ut, de som betjänas. Vi har inget och gör allt, de har allt och gör inget. Och än mer, det finns en socialistisk rörelse för oss och en borgerlig maktapparat för dem. Vi har inget mer än varandra, och trots våra mänskliga fel och brister, vår ofullkomlighet, så är vi inga offer, utan samtidigt, om vi förenar oss, en väldig kraft: en i ordets sanna mening *arbetarrörelse* som inte bara förmår utan måste förändra världen. Att vara socialist var för dessa människor inte ett intellektuellt ställningstagande, utan ett mänskligt ställningstagande; en ryggmärgskänsla om vi och dem, om rätt och fel, som stammar ur en *gemensam* daglig kamp för överlevnad, för jämlikhet och ett uns av rättvisa, utifrån den krassa verklighet som råder. Solidariteten var grundad i en insikt om våra *gemensamma* livsvillkor, att den olycka, utsugning och fattigdom som kunde drabba mina kamrater också kunde drabba mig själv, inte i den filantropiska medkänslan där några tycker synd om andra.

En dag för några år sedan hade min pappa varit på loppis och i boklådorna hittat Richard Sändlers översättning av Marx *Kapitalet*, inbundna i tre band från 1930. Ett fynd: 50 spänn,

tror jag. Vi satt därute på verandan i solskenet jag, Pappa och farmor. Pappa gav mig böckerna och berättade samtidigt för farmor vad han köpt till mig. Jag är säker på att farmor inte läst ett enda ord Marx, än mindre *Kapitalet*, men jag glömmer aldrig hennes spontana kommentar: ”Karl Marx, det var han med fackföreningarna, va?” Just så självklart var förhållandet mellan socialismen, ja, t.o.m. marxismen, och ”vanligt folk”. I ordets mest grundläggande bemärkelse: ”det sitter i ryggmärgen”.

Jag har skrivit en bok. ”Kris i välfärdfrågan”, heter den. Den handlar om den politiska vänsterns närmaste totala förvirring i välfärdfrågor, om hur en upp och nedvänd kapitalistisk verklighet t.o.m. inom vänstern ger upphov till upp och nervända problemställningar: som hur undersköterskors, lärares och socialarbeters arbetet i framtiden ska ”kunna finansieras”, om hur arbete ska ”kunna skapas”, och om att vi plötsligt verkar ha blivit antingen för gamla, eller för kunniga i ”kunskapssamhället”, eller för globaliserade eller vad ni vill, för att kunna uppnå jämlikhet, välfärd och socialism. Jag har tänkt en hel del på farmor under tiden jag skrivit. Men framför allt har jag slagits av hur den grundläggande ryggmärgskänsla min farmor och sådana som henne instinktivt hade, verkar den nuvarande hemtama vänstern så oerhört främmande. Det självklara är inte längre självklart, det vi visste, det vi hoppades på har vi glömt och gömt undan. Och det tycks som att socialismen, och än mer marxismen, i Sverige inte längre är förknippad med ”vanligt folk” utan på sin höjd med högst ”ovanligt folk”. *Tiderna har förändrats!*

Så här inleds boken:

Min farmor föddes i början av 1900-talet in i ett Sverige där klassamhällets nakna verklighet var som en snara runt halsen på den arbetarklass i vilken hon föddes. Det ”folkhem” och den efterkrigstidens socialpolitik som skulle bli den svenska socialdemokratins kronjuvel var i fattigvårdens Sverige fjärran. Mina föräldrar träffades, gifte sig och inträdde i vuxenlivet i den tidsperiod då allting tycktes möjligt. Arbetarklassen var inte längre dömd till underordning. Världen kunde förändras i grunden, folken kunde befria sig från imperialismens ok, arbetarklassen och mänskligheten kunde befria sig från kapitalistiskt klassförtryck, patriarkat och rasistisk kolonialism. Socialismen var inte bara en möjlighet utan en nödvändighet, frigörelsen var inte bara meningsfull utan tycktes i praktiken omedelbart runt hörnet. Den politiska praktikens enda begränsning tycktes vara fantasin. Optimismen var om inte oändlig så i alla fall påtaglig. Och även i det lilla var världen föränderlig, bostadsbristen kunde genom en social bostadspolitik byggas bort, skolan kunde göras enhetlig och tillgänglig för alla, kultu-

ren kunde blomstra fri från kommersialismens konformitet och de värsta yttringarna av det kapitalistiska privilegiesamhälle, som min farmor föddes in i, kunde gradvis avlägsnas.

Jag själv kan väl räknas som född in i den sista generationen av folkhemsbarn. Jag gick i folkhemmets dagis och skola, där skolluncherna var gratis (man fick till och med "mellanmål" på högstadiet), vi var 17 elever i första klass, skolböckerna var nya och jag fick dessutom behålla dem själv. Jag föddes i en tid då ordet "nedskärning" närmast var okänt, i en tid då ordet "reform" fortfarande innebar att vi skulle få det bättre, då den relativa trygghet välfärdsstaten gav även arbetarklassen sågs som något positivt, ja, till och med som en rättighet. Och som en italiensk kamrat till mig en gång uttryckte det, det var en tid då "när vi hörde någon prata om moral, etik och fler poliser på gatorna, visste vi att det var en reaktionär fascist som talade".

Men mycket har förändrats sedan dess. Optimismen har förbytt till hjälplöshet, anpassning och nedskruvade förhoppningar. Den näve som en gång knöts i luften, knyts nu i fickan, den kollektiva kamp som gav mening och förhoppning har nu förbytt till ett individualistiskt kontemplerande, satsa-på-dig-själv-mentalitet, social isolering och moralism. /.../ Och vår rörelses förhoppningar, det "löfte" som var socialism, har inte bara grusats utan stämpelas numera öppet inte bara som omöjliga utan som farliga. Den politiska viljan att i grunden förändra är inte bara försvagad utan stämplad som "orealistisk" och farliga drömmier. "Pragmatism", "realism" och "kompromissvilja" har blivit honnörsord som döljer det faktum att just denna "realism" och "pragmatism", inget annat är ett upprätthållande av status quo. Klassamhällets verklighet tas så till den grad för given att idén om det klasslösa samhället numera öppet kan brännmärkas. Det är en tuff tid för socialister.

Mest omedelbart märks denna förvandling från socialistisk optimism till nyliberal individualism och postmodern fragmentisering i välfärdspolitiken, där det politiska samtalet inte längre handlar om vad vi vill eller kan förvänta oss av välfärdspolitiken. Budskapet är i stället i all enkelhet att det knappt ens är lönt att vilja någonting, för det är ändå omöjligt att göra någonting. (Vi har inte råd.) Med marxistiska glasögon kan vi se att det sociala livet har dränkts i alienerade strukturer så till den grad att maktlösheten tas för given; ekonomins svängningar framstår som lika naturnödvändiga och bortom vår kontroll som årstiderna. Marknaden är inte bara önskvärd, den är lag. De sociala framgångar som min farmor och mina föräldrar, liksom jag själv, efter årtionden av framgångsrik arbetarrörelse, ändå kunde skörda frukterna av, raseras nu bit för bit framför våra ögon, ackompanjerat av en fattigvårdsretorik om behovet av ökande ojämlikheter och "pigor" till överklassen från ett naket

överklassintresse; allt med påtagligt negativa konsekvenser för arbetarklassens och folkflertallets välfärd.

Ja, så ser det ut. Och trots att det finns de som med beundransvärd ihärdighet fortsatt kämpar, organiserar, försöker håller modet uppe; och trots att nyliberalismens mest förvirrade förhoppningar om välfärdsstatens omedelbara kollaps alls inte har besannats, så är nyhögers kanske största framgång inte vad den har gjort med välfärdsstaten, utan vad den har gjort med oss. Oss inom vänstern. Vi har berövats, ibland t.o.m. själva berövat oss, vår ryggmärgskänsla.

Min bok tar utgångspunkt i en skrift: ”utmaningar inför framtiden”, som författats av två ”ledande talesmän i ekonomiska frågor” inom vänsterpartiet. De gör där ett försök att orientera sig i frågeställningen om hur vi ska ha råd att ”finansiera” välfärden inför framtiden. Jag ska inte här i sak kritisera denna skrift, eller dess missvisande och fetischistiska frågeställningar - det gör jag grundligen i bokens första del. Det som är mest talande och oroande med den, och vänsterdebatten i övrigt, är dess påtagliga oförmåga att befria sig från de snäva och falska tankerammar som högern har lagt för debatten. Det är i sig talande att hela skriften är ägnad åt hur välfärden ska *finansieras*, inte vad vi ska med den till och vad vi kan förväntas uppnå med den. Ett grundläggande drag i denna ”förnyade”, ”realistiska” och ”ansvarskännande” vänster tycks också vara villfarelsen att det enda sättet att säga något ”konkret” skulle vara att nämna ett belopp. Utan att tala om ”vad det kostar”, framstår man inte som trovärdig – t.o.m. som ansvarslös.

Den ”kris” eller ”icke-kris” i välfärden som diskuteras är således alltid och endast en ”finansieringskris”, och både välfärdens belackare (som säger vi har inte råd) och dess anhängare (som säger: ”det har vi visst det”) förmår bara ställa frågan i detta ljus.

Men för en socialist är inte frågan om vi har råd med välfärdspolitik eller inte, utan om vi med den lyckas uppnå de målsättningar som vi har. Vi har ju faktiskt inte välfärdspolitik för att den ska kosta något (varken lite eller mycket), utan för att den ska kunna ge oss ett uns av social trygghet, jämlikhet, frihet och social integration i det sociala kaos, ”den fria marknaden” faktiskt utgör. Och under de senaste 25 åren gör den det i allt mindre grad. Detta borde vara en självklar utgångspunkt, men är det tyvärr inte. Men om vänstern inte ens i tanken kan befria sig från högers problemformuleringar, då står man svagt rustad mot dess ideologiska attacker. Ty, välfärdens principer är under attack på de mest iögonfallande sätt. Huruvida nyhögern bedriver en för dem riktig och välförankrad politik eller inte bryr jag mig faktiskt inte

om, men för en socialist är vänsterns teoretiska och politiska arbete inte bara ett intresse utan en nödvändighet. Därför fokuseras min bok främst på en kritisk granskning av vänstern.

Men missförstå mig rätt, högern är fortfarande huvudfienden. Och låt det stå klart att när det gäller frågor om välfärd är nyhögern på bortaplan.

Vad gäller nyhögers politiska projekt inom välfärdsområdet, kan man i sammanfattning säga att de inte har en siffra rätt och att det kännetecknas av total brist på kunskap om både välfärdens begreppsliga innehåll och dess historia. I idéskriften *Land för hoppfulla* som moderaterna klämde ur sig under mitten av nittio-talet försöker man således slå fast att ”det tidiga 1900-talets välfärdsstat hyllade goda ideal”. Men begreppet ”välfärdsstat” fanns överhuvudtaget inte under ”tidigt 1900-tal”. I Sverige kan man säga att begreppet är en någorlunda rimlig beskrivning av samhället fr.o.m. tidigast 1960-talet. Det man således hyllar är fattigvårdens ”ideal” och inget annat. När man mer konkret ska beskriva sin vision, skriver man:

”Staten ska ge skydd mot olycka i livet, så länge du den enskilda medborgaren, tar konsekvenserna av ditt eget frivilliga handlande ... Handikappade och andra som för lång tid och utan förskyllan inte kan försörja sig själva ska kunna räkna med hjälp som möjliggör ett drägligt liv ... Det är svårare att hjälpa dem som hamnat i den akuta utsattheten utan att något ödesbestämt fört dem dit. Här passar den generösa normen inte lika bra ... I stället träder en mer kravfylld ömsesidighet i förgrunden. Hjälpa dem som hjälper sig själva”.

Denna passus är faktiskt unik, även om få, mig veterligen, har påpekat det. För första gången på årtionden har vi begåvats med ett politiskt dokument som öppet propagerar för den uppdelning i ”värdigt och ovärdigt fattiga” som fattigvården byggde på och som den svenska välfärdsmodellen, socialtjänstlagen etc., faktiskt varit ett försök att utplåna. Att dessa tankar nu oreflekterat influerar även företrädare i arbetarrörelsens partier, i ”uppsalamodeller”, storstadssatsningar och ”välfärd för alla”-program, är i sig en indikation på nyhögers politiska framgångar. På vad de gjort mot oss.

För vad är ödesbestämt? Och hur grundar vi en socialpolitik, sjukvård och omsorg, där vi har olika logiker för dem som vi anser har sig själva att skylla och dem som inte har det? Ska vi ha olika finansieringssystem i sjukvården för den som kör bilen som krockar och den som sitter baksätet? Och hur blir det med de arbetslösa? ”Välkommen till arbetsförmedlingen... om du inte har dig själv att skylla”.

Nyhögern menar också att marknadslösningar kan skapa mer välfärd eftersom folk får välja själva. Den illusionen torde det nya pensionssystemet ändå slutligen ha slagit hål på. Nog var det en del av oss som kände ”valfrihet” när vi skulle välja bland alla fonder, men var det någon som kände sig ”trygg”?

Och visst: det kan måhända vara bra att veta att om man köper dåliga bananer på Möllevångstorget av *en* handlare kan man alltid i efterhand välja en annan om man är missnöjd. Så fungerar marknaden. Men resonemanget fungerar inte lika bra när man behöver en bypass-operation eller en plats på sjukhemmet. Marknaden innebär risker och chanser; det är ju dess charm, i alla fall enligt högern. Men välfärd är *per definition* skydd mot dessa risker och chanser. Vi kan således inte ha marknad för att öka ”välfärden”. Möjligtvis något annat.

Men gudbevars, äntligen har högern börjat tala klarspråk. Målet är ingen välfärd alls, utan just osäkerhet och oro: ty, som man skriver i *Land för Hoppfulla*: ”känslor av oro och ångest kan under rätt omständigheter bli en väldig kraft att mobilisera kreativitet”. Och denna herrskapsmoral är endast ett exempel på de orwellska nyspråk vi nu begåvats med: Vi uppmanas försöka finna ”trygghet” i ”flexibilitet”, känna ”frihet och autonomi” i ”anpassning”. Och nyhögerns kamp mot ”bidragsberoendet” kommer på sin höjd att befria oss från ”bidraget”, men inte ”beroendet”. Som Frances Touliskorpi, en för en del av er kanske känd fackföreningskampe, uttryckt det: ”Man ska vara glad att man får vara tacksam.”

Nyhögern har också framgångsrikt byggt en politisk diskurs (som det numera heter) kring problemet med välfärdens ökande kostnader. Dessa beror på ”de normförskjutningar som möjliggör ett ökat utnyttjande från år till år”, som den alltid lika noggranne faktasamlaren Anders Isaksson för ett tag sedan hävde ur sig på DN:s ledarsida. Alltför generösa system sägs uppmuntra till överutnyttjande och bidragsfusk.

I sammanhanget kan det därför vara värt att påminna om att den offentliga sektorns andel av den totala ekonomin i Sverige var som högst år 1981 och har sedan dess haft en tendens att minska. Likartat kan det vara värt att påminna en befolkning (och journalistkår) i närmast moralisk panik att kostnaderna för sjukförsäkring och förtidspensioneringar var högre 1990 än vad de var år 2003 och att socialförsäkringssystemet år 2003 gick med ett överskott på 112 miljarder kronor. (Det ska jämföras med de 8 miljarder i misstänkt ”fusk” som ”Uppdrag granskning” gjorde snyftreportage om bidragsfusket om: som de kallade ”att ta från de fattiga”). I förhållande till samhällsekonomin i stort var den sociala sektorn som helhet (pensioner, barnbidrag, sjukpenning, a-kassa etc.) inte större år 2003 än 1980. Det finns således inget ”ökat utnyttjande från år till år” att förklara med ”normförskjutningar”. De relativa kostnaderna ökar inte, vilket är extra anmärkningsvärt eftersom både de gamla och arbetslösa rela-

tivt sett var fler 2003 än 1980! Och vem kunde tro allt detta med tanke på den moraliska panik som råder?

Det vi ur denna debatt kan fastslå är att när de försöker tuta i oss att problemet är hur vi ska ha råd att finansiera vår egen välfärd inför framtiden, är det i själva verket problemet hur de ska förmå oss att finansiera *deras* välstånd som är den egentliga frågan. Klassintresset ljuger aldrig, även när det har förklätt sig till ”allmänintresse”.

Jag har myntat ett nytt begrepp. Jag tror det i alla fall, eller hoppas (man kan väl knappast med gott samvete skryta om att ha skrivit en ”ny” bok, eller låtsas vara originell utan åtminstone ett nytt begrepp?): ”den socialpolitiska vägen till socialism”.

Begreppet beskriver den specifika vision om socialism som har kommit att bli närmast helt allena rådande inom arbetarrörelsen i Sverige. En idé om att socialismen kan växa ”inifrån” kapitalismen, i samarbete med kapitalet inte emot det, inte som en arbetarklassrörelse mot en annan klass, utan som ett helt ”folks” strävan att i klassamarbete inom nationen uppnå ”det fullvärdiga medborgarskapet”. Det är denna vision som den socialdemokratiska retoriken om ”folkhemmet” och Landsfadern, samt talesätt som ”vi bygger folkhemmet och IKEA möblerar det”, symboliserar. Dess grundläggande vision är således byggd på nationen, folket, och allmänintresset. Socialismen skulle därför inte uppnås genom ”socialiseringen” av produktionen, som socialismens pionjärer tänkt sig det, utan som ”socialiseringen av konsumtionen” – genom skatter och bidrag, genom en utbyggd offentlig sektor, som skulle utgöra en motvikt mot kapitalet och genom en balans mellan klasserna – ”arbetsmarknadens parter”, som det i talande ”neutralt” språkbruk nu heter. Lite stygt kan man säga att denna vision om socialism har bytt ut den ursprungliga insikten att ”arbetarklassens befrielse måste vara dess eget verk” mot: ”folkets befrielse måste vara statens verk”. Som en kommentator på 70-talet uttryckte det skulle socialismen i Sverige uppnås ”den hårda skattevägen”. Tydligast exponent för denna vision om socialismens förverkligande i Sverige är ändå Walter Korpi som år 1978 optimistiskt fastslog: ”i Sverige kommer således inte kapitalismen avskaffas genom revolution, men möjligen genom den mer beprövade vägen, genom remiss till berörda parter”.

Välfärdspolitiken och socialpolitikens utformning får i ”den socialpolitiska vägen till socialism” en nyckelroll då den med sin enhetliga och nationella utformning skall skapa sammanhållning både mellan samhällsklasser och landsändar. Och vi ska i och för sig inte undervärdera den roll det faktum att alltifrån simhallar, Domusvaruhus, miljonprogramslägenheter, vårdcentraler, folktandvård, försäkringskassor och arbetsförmedlingar har haft en närmast

identisk utformning över hela landet har spelat för att underhålla idén om att det finns *en* ”svensk” *modell* för *i alla i hela landet*.

I ”den socialpolitiska vägen till socialism” är välfärdspolitiken och socialismen intimt kopplade till varandra i den meningen att välfärdspolitiken ses som en väg (t.o.m. kanske den enda vägen) till socialism. Om inte direkt, så i alla fall indirekt, som ett led i den treenighet för socialism som uttrycken ”politisk” – ”social” – ”ekonomisk” demokrati symboliserar. Den offentliga sektorn beskrivs här ofta som ”fredade öar av socialism i kapitalismen”.

Detta innebär också att välfärdsstatens kris i denna idétradition omedelbart betraktas som en kris för socialismen som sådan.

Jag ägnar betydande plats i bokens andra del till denna vision av socialism och dess avtryck i det svenska samhället. Och jag kan inte här noggrannare redogöra för hela analysen. Men låt mig fastslå två saker om ”den socialpolitiska vägen till socialism”:

För det första, över tid har denna vision alltmer övergått från att vara den att den offentliga välfärden är en *väg till* socialism till att helt enkelt likställa den offentliga sektorn med socialism. Välfärdsstaten blir i denna idétradition inte en etapp på vägen till socialism, utan dess reella slutmål. Projektet har därmed reducerats till ett administrativt fokus, där man har försökt skapa en ”robust modell” av institutioner som på ett för alla godtagbart och stabilt sätt ska kunna kombinera kapitalistiska ägandeförhållanden med socialistiska målsättningar som jämlikhet och välfärd.

För det andra, det är förutsättningarna för denna ”socialpolitiska väg till socialism”, den som likställer socialism med den nationella välfärdsstaten, balans mellan klasserna och en konsensuskapande socialpolitik, som har hamnat i kris under de senaste årtiondenas ekonomiska och social utveckling. Denna vision *och ingen annan*.

Ty, om nationen och folket var grunden för ”socialism” vad gör vi då när nationen försvagas av globaliseringen? Och om socialismen skulle genomföras, ”den hårda skattevägen”, vad ska vi göra om skatterna inte kan höjas? Och om den offentliga sektorns tillväxt utgör närmandet till socialismen, vad gör vi om den inte kan längre kan växa? Och om offentlig sektor t.o.m. *är* socialism och vi inte ”har råd” med offentlig sektor, har vi då ”råd” med socialism? Vad händer när det blir alltmer uppenbart att socialismen inte alls kan genomföras genom ”remiss till berörda parter”. Frågan alla nervöst på vänsterkanten ställer sig: Vad gör vi då?

Vänsterdebatten om välfärden är helt låst och lamslagen, just p.g.a. att i princip alla som deltar i den utgår från ”den socialpolitiska vägen till socialism”. Ingen förmår ifrågasätta den och

gå bortom den. Debatten utmynnar därför i politiska positioneringar, som får varje kämpande och tänkande socialist att känna sig något obekvämt ... trots allt... Något känns fel...

För å ena sidan har vi den socialdemokrati och den ”ansvarskännande” vänster som då den ser sig tvingad att konstatera att den nationella välfärdsmodellen blir alltmer verkningslös (och det var ju det som var socialism) helt enkelt överger socialismen, eller översätter den till historisk oigenkännlighet. Därmed omvandlas socialismen från att ha varit en medveten politisk praktik för samhällsförändring till att bli passiva och t.o.m. reaktiva försök till administration i en ordning som man inte längre ser som påverkbar. Som Göran Persson förklarade för några år sedan. ”Vad vi kan lova är att varje gång det inträffar något vi inte har kunnat förutse så ska vi hantera situationen kraftfullt och utifrån våra värderingar”.

”Jag går upp klockan 6 varje morgon – oavsett vad klockan är”, sa den gamle mannen.

Ungefär sådant är dessa ”socialisters” förhållande till socialismen: ”socialism är vad vi gör, oavsett vad det är”. Måste vi leva med marknaden, ja, då är marknaden socialism, måste vi privatisera, ja, då är privatisering socialism, måste den offentliga sektorn minska, ja, då är ”det civila samhället” socialism. En del överför t.o.m. detta dilemma till ett personligt plan: är jag socialist och egenföretagare, ja då är socialism företagande (Tänk om en socialistisk arbetare som producerar kanoner på Bofors skulle resonera så...) Ja, till slut reduceras socialismen i denna tradition ner till tomma fraser ... och det är för övrigt inget ”förnyande” i det. Det har vi hört till leda.

Mer centralt har debatten om välfärden inom vänstern närmast helt kommit att knytas till frågan huruvida den nationella välfärdsmodellen kan överleva eller inte, nu när kapitalet globaliserats. Ett närmast stillastående ideologiskt skyttegravskrig bedrivs mellan de som hävdar att nationalstaten är död, och de som menar att vänsterns politiska projekt måste vara att skydda den svenska modellen i dess nationalstatliga form, mot det internationella kapitalet.

Å ena sidan har vi således den grupp av ”pseudointernationalister”, som förklarar välfärdsstaten på nationalstatlig bas död, och som därför tyr sitt hopp till utvecklandet av ”en global socialpolitik”, inom ett kraftigt reformerat FN:s ramar. Det är en brokig samling. Här har vi bl.a. dem som i sina kammare förläser sig på Hardt & Negris bok *Empire* och skriver förvirrade pamfletter om en ”världsmedborgarvänster” och en ”världsvaluta”. Vi har den ”förnyade”, närmast ”kommunistjagande”, ”stadsmissionsvänster”, som tyr sitt hopp till ”det civila samhällets gemenskaper”, som i välfärden bara ser modernistisk konformism, och hellre vill göra den ”pluralistisk” – kanske t.o.m. ”queer”. Vi har också dem som ser välfärden som

en muta, som på fullt allvar hävdar att ”vanligt folk” genom socialpolitiken har mutats till att ha det *för* bra och som därför – liksom ”stadsmissionsvännerna” – förvandlar socialismen till ett filantropiskt och närmast asketiskt projekt – en uppoffring. Och så undrar de varför folk inte sluter upp på deras möten och ”happenings”. Jag tänker på min farmor och hennes släkt bakåt – på vad solidaritet är. Det här är inte den socialism för ”vanligt folk” som de tillhörde, utan just en av högst ”ovanligt folk”.

Och även om denna ”vänster” nu främst flockar sig runt tidskrifter med mer eller mindre oförståeliga namn, vilka i slutändan troligtvis förmår uppbära mer kulturstöd än politiskt stöd hos befolkningen, är det viktigt att framhålla att i välfärdsfrågor hamnar denna ”vänster”, den ”revolutionära” retoriken och fraserna till trots, oftast kusligt nära den socialdemokrati som så beredvilligt rustar ner den offentliga välfärden. Och det är inget konstigt. Om man en gång har pantsatt sin socialism i utopiska tankemissfoster om en ”världsmedborgarvänster”, och hävdar att vi inga framsteg kan göra i välfärden förrän FN eller EU har förändrats i grunden, eller hur som helst bara ser något negativt i den offentliga välfärden, så är en naturlig följd att man, när det gäller frågor i den nationella socialpolitiken, hamnar i knäet på den principiösa och ryggradslösa vänster, som självpåtaget kallar sig ”realistisk” och ”ansvarstagande”, när de urholkar välfärden. Det är i det ljuset heller ingen överraskning att ”visionärer” och världsförbättrare som Johan Lönnroth har så lätt att förenas med kommunalpolitiska administratörer av nedskärningarna i *Vägval Vänster*.

Till slut har vi den vänster som vill återupprätta och försvara välfärdsstaten på nationell grund. Som hävdar att om bara den politiska viljan finns kan man återgå till ”traditionell socialdemokratisk politik”, och återuppta projektet att genom den offentliga välfärden fullfölja den klassiska treenigheten: politisk, social och ekonomisk demokrati. Ja, det är tankeväckande att behöva konstatera att även stora delar av den så kallat revolutionära och kommunistiska vänstern i Sverige numera sällan når längre i sin politiska agitation än att upprepa gamla socialdemokratiska slagord från 1940- och 1950-talen, eller att man på likartat sätt som tokliberalerna i nyhögern en gång huvudlöst framfört kravet på skattesänkningar, nu framför krav på skattehöjningar – som om det närmast per definition vore ”radikalt” .

Jag menar, trots att jag finner många sympatiska drag hos denna vänster, att även denna väg är en återvändsgränd. Det antyds också då ledande företrädare för denna politiska linje med jämna mellanrum ryggar inför de ofta öppet nationalistiska och folkhemsnostalgiska positioner man hamnar i. Om man är socialist, t.o.m. ”kommunist”, då är man ju faktiskt internationalist, eller?

Det övergripande problemet med denna vänsterstrategi är att den försöker återupprepa just ”den socialpolitiska väg till socialism”, som ju faktiskt under de senaste 25 åren råkat i kris. Varför denna strategi nu plötsligt efter 25 år av bakslag ska kunna fungera återstår för denna strategis anhängare att förklara på ett övertygande sätt. Därför så har denna idétradition också överöst oss med vad vi kan kalla en närmast konspiratorisk ”förnekelse litteratur”: Sverige halkar inte efter, det finns inget ”finansieringsproblem”, du har blivit lurad av media, globaliseringen är en myt, en konspiration ”från några som inte älskar oss och som håller på att förändra vårt land”, vilket är den talande titeln på en bok etc. Och även om man i alla fall bitvis kan hålla med om mycket i detta, så kan man inte komma ifrån följande faktum. Ja visst, det finns inget finansieringsproblem, modellen lever vidare. ***MEN den funkar inte längre ...*** framför allt inte som en väg till socialism.

Det finns därför en övervägande risk att man här skapar fler illusioner än man löser verkliga problem i välfärden.

Som ni förstår är jag kritisk. Och ni får förlåta mig mina retoriska svängar. Jag är blott människa och min uppgörelse med denna vänster är delvis betingad av personliga erfarenheter. Men tro mig, jag säger detta och har skrivit min bok, inte av illvilja mot en vänster jag faktiskt anser mig tillhöra, inte främst för att kritisera, utan för att först klarlägga det jag menar är den verkliga orsaken till de problem, det dödläge, som de allra flesta av oss på vänsterkanten känner av, för att sedan kunna föreslå positiva vägar ut ur denna återvändsgränd, som vi har hamnat i. Som sagts tidigare, för mig som socialist är vänsterns teoretiska arbete inte ett intresse (att kritisera) utan en nödvändighet.

Jag kommer ihåg en nyhetssändning från mitten av 90-talet, under ”krisen”. Reportern överöste oss med ”dåliga” nyheter: massarbetslöshet, fabriksnedläggningar, IT-bubblan hade spruckit etc. Men så äntligen en glad ekonomisk nyhet, ett ljus i mörkret: läkemedelsindustrin går med stor vinst, magsårsmediciner och lugnande preparat säljer som aldrig förr.

Sådan är kapitalismen.

Inom ett sådant sjukt och perverterat ekonomiskt systems snäva ramar finns ingen socialpolitisk modell i världen, inget program, ingen strategi, vare sig på nationell, internationell eller global nivå, som kan uppnå socialistiska mål som jämlikhet, frihet och medbestämmande. Problemet för stora delar av vänstern är således att den söker uppnå det ouppnåeliga: en ”stabil” välfärdsmodell. Det blir nu allt klarare, det finns ingen. Fångade i de tankeramar som ”den socialpolitiska vägen till socialismen” fastlagt, kan vänstern bara förfasas av denna slut-

sats och reagera panikartat. Om det är sant så faller, enligt den, socialismen som sådan – så det får helt enkelt inte vara sant. Och betyder inte denna slutsats i så fall att välfärden är irrelevant för socialism? Och då kan vi ju lägga ner all kamp för välfärd helt, eller?

Nu ekar röster från den internationella arbetarrörelsens historia:

- ”Socialreformer är alltså inte ... etapper på vägen till vårt mål i den meningen att slutmålet består av en oavbruten serie av sådana reformer. Vi kämpar nu för att genomdriva åtgärder som inte alls utgör ett delvis uppfyllande av det som vi vill förverkliga i det socialistiska samhället... Men *tillkämpade* socialreformer utgör etapper på vägen till målet i den meningen, att de för med sig en ökning av vår makt. Blott som sådana, som en ökning av vår makt, har de ett värde för socialismen.”

Orden är Anton Pannekoeks. Men de hade lika gärna kunnat vara Rosa Luxemburgs, eller för den delen August Palms eller Axel Danielssons.

Jag tänker på min farmors far och farfar. De verkade i arbetarrörelsen, grundade fackföreningar och drev socialistisk kamp under den tid, ja även precis det årtal, 1909, då ovanstående citat ur vår historia uttalades. Och jag frågar mig: Om nu socialpolitiken, om ”den svenska modellen” plötsligt är en förutsättning för socialism, om socialismen står och faller med den, som ”den socialpolitiska vägen till socialism” föreskriver, vad höll de på med då? Hur kunde de vara socialister? Då fanns ju knappt någon offentlig sektor alls, än mindre någon institutionell socialpolitik eller något folkhem?

Det finns ingen annan slutsats att dra. Socialismen som rörelse är *i princip* oberoende av folkhemmets vara eller inte, oberoende av ”den svenska modellen”, ja, av socialpolitiken som sådan. Vi kan således upplösa den länk mellan välfärd, socialpolitik och socialism som ”den socialpolitiska vägen till socialism” låst oss i. Vi kan omdefiniera socialpolitikens roll för vår kamp för ett socialistiskt, jämlikt och jämställt samhälle. Och se, våra tankar kan befrias från våra tidigare låsningar. Något tillspetsat: vänstern söker svar på fel fråga. Frågan är inte vad den socialistiska rörelsen kan göra för välfärden och för socialpolitiken, frågan är i stället vad välfärden och socialpolitiken kan göra för den socialistiska rörelsen.

Jag avslutar min bok med att beskriva detta alternativa synsätt på förhållandet mellan socialpolitik, välfärd och kampen för socialism. Som jag visar i boken har denna grundsyn en tydlig bas även i den svenska arbetarrörelsens historia och det utgjorde faktiskt det dominerande synsättet för dess ideologi och praktik långt in på 1930- och 1940-talen, innan efterkrigstidens ”klassamarbete” sköt detta perspektiv åt sidan.

Det är naturligtvis rimligt att jag nu försöker redogöra för detta perspektiv och hur det skiljer sig från ”den socialpolitiska vägen till socialism”, och varför jag anser att det kan lösa upp de knutar som plågar vänsterdebatten. Jag ser dock ingen annan sätt att lyckas med det än att citera ytterligare ett längre stycke ur boken för er. Jag avslutar med det:

Utgångspunkten för förslag till socialpolitiska reformer är här inte systemens långsiktiga robusthet eller införlivande i klassarbetets idé om att socialismens målsättningar kan uppnås inom kapitalismens ramar. Syftet med socialpolitiken är att – så länge vi nu tvingas befinna oss inom kapitalismens ramar – flytta fram arbetarklassens sociala position. Detta fokus för med sig viktiga konsekvenser för hur socialpolitiska reformförslag kan ställas.

För det första: trots vad som i allmänhet varit socialdemokratins självutnämnda ”trumfkort” i den svenska arbetarrörelsens historia, att de och ingen annan effektivt har kunnat genomföra socialpolitiska reformer, just därför de byggt på klassarbete, är det idag tvärtom så, att just ”den socialpolitiska vägen till socialism” är ett effektivt hinder för socialpolitiska reformer Just därför att man fortsättningsvis underhåller idén att socialismens välfärdsmålsättningar kan, eller till och med måste, rymmas inom kapitalismens ramar, så bygger man upp ett effektivt hinder, en bromskloss, för reformerna. Reformerna föreslås och införs bara om ”det ekonomiska utrymmet” (en omskrivning av kapitalets krav) medger det. Det politiska språket har begåvats med en närmast orwellsk term: ”reformutrymme”.

Med vår alternativa utgångspunkt försvinner detta hinder. Reformerna ställs som krav från arbetarklassen på en bättre social och ekonomisk status under kapitalismen oberoende av kapitalets synvinkel. Och dessutom, ju mer reformer för välfärd vi i denna kamp tillförskansar oss, desto mer ökar ”utrymmet” för ytterligare reformer, inte tvärtom.

För det andra: eftersom vi inte likställer eller förväxlar socialpolitik med socialism, annat än i den meningen att socialpolitiska reformer syftar till att stärka arbetarklassen i kampen för socialism, kan vi vara långt mer ”pragmatiska” i våra socialpolitiska förslag än vad de kan, som upprätthåller ”den socialpolitiska vägen till socialism” och ser den offentliga sektorns och socialpolitikens organisation som en väg till och föraning av ett socialistiskt system. Då klassarbetet inte är princip, utan arbetarklassens enhet och styrka i ökad välfärd, är vi principfasta, där vi bör vara principfasta (det vill säga vi överger inte eller omformulerar socialismen som sådan) och ”pragmatiska” där vi bör vara det (det vill säga vi anpassar våra krav till vad vi bedömer stärka arbetarklassen vid varje givet läge). I ”den socialpolitiska vägen till socialism” är det numera närmast tvärtom.

För det tredje: eftersom utgångspunkten för socialpolitiska reformkrav är hela arbetarklassens rörelse, behöver vi inte uppfinna krav. I stället kan en socialistisk vänster utgå från de krav rörelsen på basis av sin historia och nutid redan ställer, på den nivå de ställs...

Socialpolitiken kan här dessutom visa sig vara en avgörande arena för politisk mobilisering för socialism, dels för att kapitalet nu verkligen bedriver en ideologisk och politisk kamp mot arbetarklassens sociala framsteg i den offentliga välfärdssektorn, dels för att försvaret för dessa historiska välfärdsframsteg närmast är spontant från arbetarrörelsen och folkflertalet. Dessutom är en väl genomtänkt välfärdspolitik ett utmärkt sätt att förena arbetarklassens kvinnor och män i ett gemensamt intresse mot kapitalet.

Vi behöver således inte "uppfinna" rörelsen, bara verka i den och framföra de förslag till välfärdsreformer som är rättmätiga, men utan att backa inför de hinder som klassarbetet och "den socialpolitiska vägen till socialism" ställer upp. En konsekvent socialistisk vänster måste här entydigt ställa sig på rörelsens sida och underbygga arbetarrörelsens krav på välfärdsreformer, både teoretiskt och i praxis...

För det fjärde utgör detta perspektiv – till skillnad från "den socialpolitiska vägen till socialism" – en grund för omedelbar politisk praktik oberoende av geografiskt "rum". Strategier för hela arbetarklassens enighet och växande styrka genom ökad välfärd, varken förutsätter eller förnekar nationen, regionen, arbetsplatsen, bostadsområdet eller internationella fora som betydelsefulla arenor för framgångsrik praktisk politik. Grovt uttryckt: vi kan gräva där vi står.

Härvid skiljer vi oss från den pseudointernationalism som å ena sidan drunknar i utopiska papperskonstruktioner och å den andra därför i praktiken – i "väntan" på "utopin" – blir till ett defensivt och till och med uppgivet accepterande av den nuvarande nedskärningspolitiken. Men vi skiljer oss också från alla former av "nationalistiska" strategier som försöker återuppväcka ett folkhemsprojekt på nationell basis, som förutsättning för välfärdspolitik. En "nationalisering" av socialpolitiken, då den under 1990-talet har decentraliserats, är förvisso strategiskt önskvärt, men bör helt frigöras både från den nationalistiska folkhemsretoriken och illusionerna om att detta i sig innefattar en "stabil" lösning på välfärdsproblemen samt utgör en väg till socialism...

Välfärdspolitikens gräns är kapitalismen självt. Slutgiltig mänsklig befrielse och utökad välfärd med social trygghet utan förtryck, kan således bara uppnås i ett annat ekonomiskt system. Men på vägen dit, så länge vi nu tvingas leva under kapitalistiska förhållanden, är varje steg av socialpolitiska reformer, som gör det bara lite lättare, lite friare, och lite mer jämlikt att leva under det kapitalistiska systemet också ett steg mot socialism.

Vi kan inte förvänta oss att socialpolitiken är en mirakelmedicin av socialism inom kapitalismen ... men just därför kan vi också obehindrat bedriva en kamp för socialpolitiska reformer, där vi förväntar oss lite mer välfärd, som gör det lite lättare att uthärda kapitalismen, så länge vi nu är underkastade dess imperativ.

Det är i denna anda, med detta fokus, som den socialistiska vänstern bör utforma sin omedelbara välfärdspolitik för socialpolitiska reformer.